

Capitolul XII

Evoluționism, cultură și psihopatologie

Tinerii s-au reunit pentru a discuta pe marginea unei cărți apărute relativ recent, scrisă de un german și intitulată “Psihiatrie evoluționistă”. (Brüne). Ideea de a căuta bazele tulburărilor mentale cu zeci și sute de mii ani în urmă era incitantă. De fapt, subiectul părea mai amplu, căci unul din tineri aduse și o recentă lucrare Oxford Handbook of Evolutionary Psychology (Dunbar). Deci, ideea lui Aristotel că psihologia e o caracteristică a ființelor vii în raport cu care omul se diferențiază doar prin faptul că introduce unele dimensiuni specifice, așa cum era “nous-ul” stagiritului, părea a se reactualiza.

- Am aflat despre o teorie a psihiatrului britanic Crow (1) care sugerează că psihozele, adică tulburările de tipul schizofreniei, a stărilor maniaco depresive grave și delirului, sunt considerate ca un cost pe care omenirea îl plătește pentru achizițiile psihice uriașe pe care le-a realizat în raport cu animalitatea. Și care sunt solidare cu o masivă și rapidă dezvoltare a creierului, mai ales în anumite zone cum ar fi cortexul prefrontal, temporal și parietal.

- Crow avansează ipoteza că un moment aparte în antropogeneză a fost dezvoltarea rapidă a limbajului articulat, fapt ce implică cortexul fronto temporal. Și e solidar cu asimetria interemisferică dreapta stânga. Care, la rândul ei, marchează diferență cerebrală între sexe. Dominanța mâinii drepte depinde de emisferul stâng, considerat cu *carateristici* masculine care e și sediul elaborării și utilizării raționale a vorbirii. Emisferul drept susține funcții afective și globale, holistice, melodicitatea, prozodia, fiind mai implicat în particularitățile psihice feminine, de tipul atașamentului. După

Crow, această emergență a limbajului articulat, care fac să crească capacitățile sale reprezentative, adaptativitatea și creativitatea s-a petrecut relativ brusc în raport cu durata antropogenezei.

Chenar 59

Asumpțiile psihologice și psihopatologice evoluționiste

Acestea se bazează pe asumțiile metateoretice generale ale darwinismului actual : selecția naturală, adaptarea, selecția sexuală, teoria reușitei inclusive (“inclusive fitness theory”). Variabilitatea fenotipică și mutațiile genetice se exprimă prin indivizi care sunt mai apti sau mai puțin apti să supraviețuiască; iar caracteristicile primilor sunt moștenite de urmași, cumulându- se în timp. Selecția acționează nu doar asupra caracteristicilor fizice ci și asupra celor comportamentale și cognitive, care favorizează adaptarea. Adaptarea e o funcție biologică ce selecționează și fixează și mecanisme psihologice. Pentru psihismul uman, în continuitatea celui biologic se dezvoltă : alegerea partenerului, investimentul parental, înțelegerea intenționalității celuilalt pentru cooperare și pentru a face față competiției, utilizarea eficientă a limbajului, cooperarea în muncă și activități sociale. Dar evoluția, dat fiind faptul că se bazează pe variabilitate și șanse, produce și reține – cel puțin temporar – nu doar funcții adaptative ci și co-produse (by-produce). În același timp ea e marcată de eșecuri sau “zgomote” ale reproducerii. Cazurile psihologice se corelează cu aceste aspecte.

Pe lângă selecția naturală funcționează și cea sexuală. Precum și comportamentul aparent altruist de propagare a genelor prin sacrificial individual (inclusive fitness theory). În psihologia evoluționistă se consideră că principala unitate de transmitere și funcționare psihologică este “modulul”. Ar exista un set nuclear de astfel de “mecanisme psihologice” universale care edifică ansamblul psihismului unei specii; și deci și a omului. Mecanismele psihologice sunt astfel structurate încât receptează preferențial anumite informații, le procesează după anumite reguli și generează programe specifice de comportament. Ele au câte un “domeniu specific”. La animale modulii sunt înnăscuți, localizați în creier și operează relativ independent, răspunzând la stimuli specifici. Ideea modulară poate fi aplicată doar parțial psihismului uman – de exemplu în aria limbajului, percepției vizuo spațiale, a recunoașterii altor oameni. La om cea mai mare parte din comportamente sunt învățate, pe baza unor disponibilități transmise genetic și materializate în creier. Ele se articulează cu structuri funcționale umane supraindividuale, în cadrul “memelor”.

Și astfel, ar fi apărut o vulnerabilizare a psihismului. Iar aceasta, în anumite împrejurări se actualizează ca psihoză: schizofrenie, manie delirantă ș.a.m.d. Crow susține că predispoziția generală pentru psihoze e corelată cu laterizarea emisferică și cu cromozomii sexuali.

- O astfel de ipoteză, expusă în câteva cuvinte, pare destul de stranie. Totuși, corelația ce se face cu limbajul și creativitatea pare a indica faptul că psihoza e un preț pe care omul îl plătește pentru funcțiile psihice cele mai noi și specifice pe care le descoperă, achiziționează și le manifestă prin evoluție. Și când s-ar fi petrecut acest salt calitativ al emergenței logosului?

- Ipoteza lui Crow este că, în raport cu perioada de unu, două milioane de ani în care s-ar fi realizat antropogeneza, e vorba de un eveniment mai recent, dintre 150.000 și 45.000 ani. Acum are loc o creștere rapidă a creierului fronto parietal, odată cu trecerea de la Austrolopithecus prin Homo Habilis și Homo erectus spre Homo sapiens. Pentru că știam că ne angrenăm azi într-o discuție ce abordează noul domeniu de cercetare a aplicării evoluționismului în psihologie și psihopatologie, fapt ce conduce și la interesanta problemă a memelor culturale, am pregătit împreună câteva fișe, pe această tematică, pe care le avem la dispoziție ca informație și repere de meditație.

- Este această ipoteză a lui Crow împărtășită de lumea științifică?

- În cadrul dezbaterilor tehnice, de specialitate, ipoteza lui Crow avansează multiple argumente interesante. Oricum, ea se menține în atenția oamenilor de știință. Dar, a fost și contestată. Principala alternativă privind vulnerabilitatea omului pentru psihoze e ipoteza creierului social. (Burus) Această structură funcțională sau acest “modul” global se referă la abilitatea relaționării interpersonale. Adică, la recunoașterea preferențială a altui om, a imaginii sale, a stărilor sale emotive, a intențiilor sale mentale situaționale, a

disponibilității sale pentru colaborare, a relațiilor cu ceilalți din cursul colaborărilor.

Chenar 60**Evoluția corpului uman**

Corpul uman, cu poziția sa bipedă, are cel mai dezvoltat creier în raport cu masa corporală din întreaga biologie. El este consecința unei evoluții de aproximativ 2.000.000 ani. Omul descinde din animale insectivore, pe filiera primatelor. În această linie în prezent pot fi identificate : tupaia, prosimiene ca lemurii, bushabies, galepa, speciile simiene (maimuțele) și antropoidele (“apes”). În linia evolutivă a maniferelor se poate remarca o creștere progresivă a raportului dintre cap/creier și corp, putându-se stabili un index de progresie (PI). Dar, în direcția evoluției spre om, aceasta prezintă discontinuități. În medie primatele au capul de două, trei ori mai mare decât cel expectat în perspectiva creșterii corporale, prin comparație cu mamiferele nonprimate. La om se petrece un alt salt în PI, de data aceasta în raport cu primatele (dacă proporția s-ar fi păstrat, la dimensiunea creierului său omul ar fi trebuit să aibe 450 kg și 3 m înălțime). Ritmul de creștere a creierului e mai mare și prenatal dar mai ales postnatal. Prematuritatea la naștere e la om cea mai accentuată din biologie, inclusiv între primate și antropoizi.

În linie evolutivă, sistemul olfactiv diminuează (18% din creier la tupaia 0,01 la om) dezvoltându-se neocortexul, predominant cel fronto temporal; dar și alte zone mai vechi filogenetic, ca hipocampusul și amigdala cresc, dar în ritm mai redus.

Caracteristicile corpului uman pot fi interpretate prin diverse scenarii. Principala, postulează reducerea mediului arboricol cu transformarea Africii în savană. În acest “Early Environment of Adaptive – EEA” hominizii au fost obligați la bipeditism și viața în grupuri relative mici, de 150 indivizi. Poziția verticală și creșterea creierului obligă la o naștere prematură; ceea ce favorizează expandarea postnatală a volumului creierului. După o primă creștere importantă în urmă cu 1.8 milioane de ani, datorită schimbării dietei (de la 350 la 800 cm), o a doua creștere importantă s-ar fi produs în urmă cu 400.000 ani, în urma dezvoltării “creierului social”. Și apoi a limbajului articulat, fapt devenit posibil și prin noua poziție a laringelui în condițiile bipeditismului.

În perioada cultural istorică, corpul s-a metamorfozat prin exercitarea diverselor practici și urmând normativitatea vieții sociale. Preocuparea pentru sănătate, alimentația, autoîngrijirea, exercițiile, modelează și ele corpul uman. Și la fel, îmbrăcămintea, profesiile, locuința ș.a.m.d.

Chenar 61

Creierul uman în perspectivă evoluționistă

Creierul uman s-a dezvoltat enorm prin selecția naturală în continuitatea creșterii sale la maimuțe și primate, la care e de 3 ori mai mare decât cel expectat în raport cu creșterea corporală. La om neocortexul e de 150 ori mai amplu decât expectația în raport cu rata creșterii la maimuțe și primate. Creierul uman conține aproximativ 100 bilioane nervi și o capacitate de depozitare informațională estimată la 1,25 terabiți. Deși reprezintă doar 2% din greutatea totală a corpului, creierul folosește 15-20% din energia oxigenului pe care-l consumă organismul. Aproximativ 55% din genomul uman se exprimă în creier, organ ce apare astfel ca principala țintă pentru mutații și schimbări evolutive.

În creierul uman se diferențiază trei structuri concentrice : creierul “triun” a lui McLean; - creierul reptilian responsabil de reglarea funcțiilor vitale și comportamentul autoperseverativ; partea rostrală a acestuia e sediul instinctelor ce asigură cuplarea sexelor, agresivitatea și sumisiunea; - creierul paleomamilar, care e implicat în reglarea emoțiilor, îngrijirile maternale, distresul separării și explorarea ambianței; - creierul neomamilar (neocortexul) care asigură funcțiile înalt cognitive și conștiința de sine. Zona prefrontală reglează comportamentul planificat și relaționarea cu alții. Zona temporală este esențială pentru limbaj și mentalizare; și împreună cu cea parietală, pentru reprezentarea de sine în raport cu alții. Funcționarea creierului asigură un echilibru între tendința autoperseverativă și dominatorie și cea empatică și sumisivă.

Creierul uman exprimă lateralizarea unor funcții. Emisferul “dominant” stâng (pentru dreptaci) girează funcțiile “liniare” ale limbajului cu producția lingvistică și structurarea gramaticală; pe când emisferul drept, mai dezvoltat la femei, asigură funcțiile holiste, intonarea vorbirii și muzicalitatea, metafora, prozodia, empatia și percepția vizuospațială. “Perspectiva persoanei întâi” ar fi reprezentată în cortexul parietal inferior stâng pe când “perspectiva persoanei a treia” ar fi reprezentată în regiunea similară dar la emisferul drept. Conectivitatea interemisferică s-a dezvoltat evolutiv mai puțin amplu ca cea intraemisferică. Conectivitatea intraemisferică e realizată de patru fascicule principale, care ajută la evaluarea și procesarea informațiilor sociale, și a răspunsurilor de frică, utilizând și material autobiografic.

Creierul bărbaților e mai voluminos, cel al femeilor are o crescută conectivitate interemisferică.

Prin această capacitate de mentalizare, sau ToM, individual uman își dă seama ca celălalt are și el o minte similară cu a sa, dar distinctă de aceasta. Pentru a realiza această înțelegere el trebuie să se perceapă destul de diferențiat pe sine. De exemplu să se recunoască în oglindă, și să-și recunoască stările mentale, intențiile și trăirile, ca aparținându-i lui, ca distincte de a celorlalți.

E vorba deci și de constituirea unui spațiu psihic al interiorității și intimității psihice, pe care individul îl raportează la exterioritatea celorlalți. Adică față de alți indivizi dotați cu un psihism similar. Relaționarea cu ceilalți are o bază și în atașamentul pe care-l realizează copilul față de mamă și îngrijitori, a căror imagouri le introjectează în propriul psihism în lunga perioadă postnatală, în care se maturizează sub protecția părinților. Dar, în raport cu aceste persoane intime și apropiate, “ceilalți” sunt percepuți ca persoane străine, care pot fi și periculoase. “Mentalizarea”, sau capacitatea ToM, presupune capacitatea de a tatona posibilitatea colaborării cu altul, fapt ce implică uneori reținere, suspiciune. Dar și deschidere agreabilă spre contact. În cele din urmă, colaborarea cu alții e absolut necesară. Dar tocmai pentru aceasta trebuie să funcționeze și capacitatea de a detecta intenția altora de a înșela. Și, să existe propria capacitate strategică de a-i înșela pe alții. Funcționarea creierului social mai presupune o anumită libertate în acțiune, controlul acesteia și inhibarea propriilor pulsioni agresive.

- Deci, o altă ipoteză este că sensibilitatea pentru psihoze e un preț plătit de achiziția rapidă de către om a funcționării modelului antropologic al creierului social, care, prin rapida sa dezvoltare, tot în perioada ce se întinde între 150.000 – 45.000 ani, a forțat în anumit sens dezvoltarea precipitată a creierului.

- Dar de ce a fost nevoie, d.p.d.v. adaptativ, al selecției naturale, de această achiziție a creierului social?

- Se susține de către adepții psihologiei evoluționiste că, în condițiile inițiale ale antropogenezei, în mediul specific al savanei africane în care hominizii trăiau în grupuri nu prea mari de până la 150 indivizi, colaborarea cu ceilalți era mai adaptativă decât dezvoltarea unei capacități individuale de a face față adversităților și pentru a obține cele necesare. Ori, pentru această colaborare, era necesar să se poată detecta intențiile celuilalt. De asemenea, individul trebuia să aibă o strategie psihică suficientă pentru integrare în grup, chiar și prin sumisiune. Căci părăsirea sau alungarea sa ar fi echivalat cu moartea.

- Capacitatea creierului social se obține însă doar parțial prin transmiterea genetică directă. Omul, născându-se prematur, cu mult timp înainte ca organismul și creierul său să se fi dezvoltat complet, petrece această perioadă a maturării postnatale în relația intimă cu familia, sub protecția și atașamentul mamei. Astfel încât el își validează potențialitățile prosociale printr-un contact experiențial direct cu părinții. Această legătură precoce cu părinții deschide un spațiu larg învățării și educării. În acest spațiu emerge și devine operant, ca fapt esențial, limbajul verbal narativ. S-ar putea deci ca cele două doctrine să fie convergente.

Chenar 62

Creierul social

“Creierul social” (Brother, 1990) este o structură funcțională a creierului uman care asigură cunoașterea și interacțiunea dintre subiect și alți oameni; fapt care implică și cunoașterea și reprezentarea de sine. Între aspectele ce sunt integrate în acest concept pot fi menționate : - recunoașterea preferențială înăscută a feței umane și a expresivității ei; - recunoașterea expresiilor emotive și reacția adecvată la acestea; - intenționalitatea privirii, recunoașterea privirii materne, privirea conjugată și împărtășită, comunicarea prin privire; - funcția de atașament; - reprezentarea și asimilarea figurii de atașament; - imitarea, sub diverse aspecte, a persoanelor prezente; - imitarea reprezentativă; - recunoașterea de sine în oglindă; - imitarea cuiva neprezent; - intuirea (ghicirea) intențiilor și opiniilor altuia în situație; - detectarea intenției altuia de a înșela; - propria capacitate de a înșela și manipula pe alții; - suspiciunea și detectarea intențiilor pozitive și negative a altora; - cooperativitatea; - capacitatea de dialog; - înțelegerea metaforelor și ironiei altora; - înțelegerea “pașilor greșiți” pe care alții sunt pe cale să-i facă; - manipularea “machiavelică” a altora etc.

Funcțiile creierului social sunt îndeplinite de o largă rețea neuronală corticală, cu articulații subcorticale. Sunt implicați lobii frontali, temporali și parietali, corelați cu sistemul limbic, în cadrul unei funcționalități de tip “botton-up” și “top-down”. Sunt implicate de asemenea funcții atenționale, memoria de lucru și funcții executive; iar în sens invers regiunile subcorticale reglează emoțiile bazale, motivele și pulsuniile. Importante sunt funcțiile prin care e delimitat propriul corp prin schema corporală, fapt esențial pentru autopercepere și autoreprezentare, în raport cu alții. Identificarea fețelor altora se realizează într-o zonă delimitată din lobul parietal. Creierul social implică hipocampusul și amigdala, care susțin funcțiile memoriei episodice, biografice și afective.

În creierul social un rol esențial îl joacă și “neuronii oglindă” care se activează când e percepută o mișcare sau o intenție de mișcare la alt om, vizând aceleași zone motorii ale execuției. Ei au fost detectați ca funcționali și în ariile implicate în înțelegerea și exprimarea vorbirii precum și în cea care girează activitatea manuală (aria Broca, cortexul premotor, sulcusul temporal superior, cortexul parietal).

În funcționarea creierului social, la fel ca în vorbire și în funcțiile executive, e implicat și cerebelul, nu doar prin coordonarea fină ci și prin susținerea atenției și a integrării părților într-un ansamblu, în conformitate cu funcția “coerenței centrale”. Cerebelul asigură “contextualizarea” obiectelor percepute. De asemenea are importante funcții computaționale și asigură ordonarea secvențială a etapelor în cadrul funcțiilor executive. În ansamblu are funcții integratoare, de centrare, delimitare, contextualizare, fapt important în relaționarea socială.

- În mod evident ele se articulează. Mai ales că, limbajul uman nu e doar un sistem de comunicare. Ci un sistem semiotic simbolic, logico gramatical și semantic, care permite dedublarea semnificațiilor realității într-o instanță care modelează lumea nemijlocită; și care permite narațiunea reprezentativă. Limbajul natural al omului este de la început deschis descrierii, modelării, reprezentării, operării cu posibilități imaginative sintetice. Astfel încât educația copilului, deși se realizează prin prezența nemijlocită a părinților și educatorilor ce sunt modele de imitat, se bazează și pe informațiile ce pot fi vehiculate de limbaj. De la cântecele de leagăn la povești și instrucțiuni pentru comportament, comunicare verbală cu persoane prezente sau evocate, vehiculează conținutul și structura unei lumi umane. Desigur că această funcție reprezentativă a limbajului se îmbogățește de-a lungul antropogenezei. E de menționat că deși scrisul a apărut de mai puțin de 10.000 ani, reprezentarea pictografică a fost practică de omul în devenire de peste 35.000 ani, așa cum ne-o arată picturile rupestre. Oricum, funcția reprezentativ simbolică stă la baza dezvoltării unei capacități metarepresentative în psihismul fiecărui individ. Care, astfel, devine capabil să se detașeze de trăirile actuale, situaționale, nemijlocite. Și să evalueze situația, să opereze pe modele ale acesteia. Dar, punctul de plecare e limbajul natural, cu capacitățile sale narrative. În spațiul astfel deschis se vor dezvolta povești despre strămoși, mituri ale originilor, legende ș.a.m.d.

- Deci, perspectiva evoluționistă corelează sensibilitatea față de psihoze de capacitatea omului de a folosi limbajul, de a avea o instanță psihică metarepresentativă și de a se raporta la alți oameni ca la indivizi ce au stări mentale distincte de a sa. Dar de ce oare, astfel de câștiguri evolutive utile, conduc spre vulnerabilizare, spre posibilitatea psihozei?

Chenar 63

**Achiziții ale psihismului uman, comparative cu psihismul biologic.
Funcții ce se bazează pe capacitățile creierului uman și pe contextul
practico-teoretic a “lumii umane”.**

1. Vorbirea (limbajul) articulată și narativă prin care exprimă memoria episodică, biografică și narativitatea teoretică culturală;
2. Funcțiile executive de planificare, inițiere, realizare controlată și finalizare a unei acțiuni cu scop pragmatic, în condițiile reflexivității acestea presupun o percepție și un control adecvat al ambianței spațiale, a succesiunii temporale și a cauzalității.
3. Cunoașterea și recunoașterea situațională a altor oameni, a stărilor afective și mentale ale acestora; faptul include atribuirea acestora, a unor capacități intenționale și de cauzare.
4. Reprezentarea în relaționarea cu sine, a persoanelor de atașament, incluse într-un sistem din care fac parte și personae oficiale și străine; pe acest fapt se bazează atitudinea subiectului de colaborare, suspiciune, opozitivitate agresivă și autocontrol relațional.
5. Autoreprezentarea de sine, autonarativă și autoevaluativă, în condițiile reflexivității.

- Teoretic vorbind, adică reluând programul evoluționismului așa cum a fost el afirmat în sec.XIX, orice funcție nou achiziționată evolutiv e mai fragilă decât funcțiile vechi, mai simple și bine consolidate. Desigur, aceasta e o asumție generală. Totuși, ideea tradițională a fragilității funcțiilor psihice mai noi și integratoare se menține, cel puțin potențial, căutându-se modele pentru studierea ei mai precisă.

Astfel, în cazul tulburării care e poate cea mai specifică a psihiatriei, schizofrenia, chiar de la începutul descrierii acesteia a fost incriminată de

către Bleuler o tulburare generală ce constă într-un deficit de sinteză și coordonare; ca urmare, psihismul se fragmentează incoerent, conducând la simptomatologia sa specifică.

Chenar 64

Bazele cerebrale ale sinelui

(conștiinței de sine)

Expresia de sine – self – tinde să înlocuiască conceptul tradițional de conștiință, care e plurisemic, extinzându-se de la semnificația de vigilitate la cea de conștiință morală. Sinele se referă la identitatea (cu sine) a subiectului în raportarea sa la lume, alții și sine: cu sentimentul originării în sine a intențiilor (agenție) și apartenența la sine a trăirilor (ownership). Sinele stă și la baza mentalizării – ToM, a capacității de a atribui altora o minte intențională, similară dar distinctă de a sa. Se disting nivele ale sinelui (conștiinței) principalele fiind : - protosinele (sinele bazal, corporal, sinele încorporat); sinele nuclear (al raportărilor actuale, active); - sinele metareprezentational și al identității narrative, biografice; ar mai exista și un nivel “umbrelă” a sinelui social valoric, al persoanei.

Într-o sistematizare tradițională, Damasio circumscrie protosinele corporal la zona ce integrează informațiile ce vin de la “mediul intern”, cele proprioceptive și de la urechea internă și cele tegumentare. Ar fi implicați unii nuclei ai trunchiului cerebral, hipotalamusul, cortexul insular Pankseep, într-o abordare similară, consideră că bazele adânci ale sinelui se află în structurile diencefalice și mezencefalice, în special în substanța gri periaqueductală. Al doilea nivel comentat de Damasio, sinele nuclear ar avea ca bază neurofiziologică cortexul cingulat, talamusul, colicologii superiori. În sfârșit sinele (conștiința) în varianta sa extinsă, ar cuprinde cortexul hipocampal, cortexul cerebral și cerebelul. Acestea ar fi conectate, după Pankseep cu talamusul dorsomedial, nucleul acumbeus, cingulatul anterior și zona prefrontală.

Ideea unui sine înțeles într-un sens extins e comentată de alți autori (Tulving, Markowitsch) ca sine autoetic, care ține seama de dimensiunea temporală, de trecut, prezent și viitor, de narativitate și autodeterminism, Această viziune implică memoria hipocampică.

Chiar la nivelul sinelui nuclear, se cere avut în vedere participarea mentalizării la structurarea trăirilor actuale. Faptul aduce în scenă triada : lob frontal (zona prefrontală), temporal și parietal, ultimul implicat în delimitarea de sine prin schema corporală și relaționarea cu alții. Schema corporală stă la baza dezvoltării “imaginii corporale” ca reprezentare de sine implicată în relații sociale. Baza cerebrală a sinelui implică circuitele ce asigură memoria episodică, biografică și trăirile emotive. Lobii frontali joacă un rol esențial în autocorodinare și autoreprezentare.

Sinele, ca ax al raportării subiectului la lume, alții și sine, este o structură funcțională amplă și elastică ce organizează raportarea subiectului la lume și sine, în diverse situații.

Funcțiile ce sunt deficitare în schizofrenie se manifestă evident în dezorganizarea vorbirii, deci a unui aspect psihologic specific omului. Depersonalizarea, caracteristică și ea acestei boli, exprimă și ea o dezorganizare și vidare a structurii ierarhice a sinelui. Se ridică deci problema vulnerabilității și deficitului unor funcții integratoare, specifice psihismului uman. Cum se poate realiza acest lucru? O contribuție interpretativă interesantă a fost adusă de teoria developmentală a disconectivității. Omul născându-se prematur, creierul continuă să se dezvolte după naștere; iar neuronii cerebrali migrează progresiv spre locul final al destinației lor, unde trebuie să realizeze, în adolescență, conectivități specifice. Dacă acest drum al neuronilor este afectat, nu se mai realizează în final o reușită conectivitate a lor. Și deci, condițiile neuronale ale unei bune sinteze psihice.

- Tot relativ la sintezele psihice superioare, știm că în autism – a demonstrat un deficit al funcției coerenței centrale, care asigură o percepție integrată a părților într-un ansamblu bine conturat și semnificativ, ce se detașează ca o figură pe un fond accesibil. Există deci, în cadrul dezvoltărilor normale, programate genetic pentru creierul și psihismul omului, astfel de funcții integrative, a căror realizare concretă poate fi uneori blocată. Funcțiile executive, care și ele sunt deficitare în autism – au și în schizofrenie, obsesionalitate și alte tulburări – un caracter global, de sinteză, prin programarea și ordonarea etapelor succesive ale unei acțiuni ce conduce la scop. S-ar putea vorbi și în acest caz al acțiunii voluntare, care este o caracteristică specifică a psihismului uman, de un caracter sintetic, integrativ, ce poate fi afectat prin diverse cauze. Cine știe dacă nu e vorba tot de o funcție similară cu cea a coerenței centrale perceptive; și dacă ambele

nu sunt derivate dintr-o funcție cerebrală psihologică mai generală, ce asigură coerența funcțiilor psihice specifice omului, ca activități nou filogenetice. De altfel, caracteristic schizofreniei este și dezorganizarea logico semantică a limbajului. Poate și aceasta este dependentă de o funcție integratoare și sintetică mai nou filogenetică, care se fragilizează în unele cazuri. Oricum, cercetările cognitiviste sunt deja angajate în astfel de studii. Important e faptul că, deficitul funcțiilor integratoare face, conform modelelor interpretative clasice, și se manifestă particular, diastorsionat, diverse alte structuri funcționale psihoantropologice adaptative. Psihologia evoluționistă urmărește acest proces.

- Evoluționismul urmărește nu doar persistența la om a structurilor psihologice specifice biologiei ci structurarea progresivă a unui psihism individual centrat de un sine ierarhizat, capabil de autocontrol reflexiv și de relaționare cu alți indivizi, similar dezvoltăți. Și aceasta, chiar dacă principala direcție de abordare și interpretare specifică psihobiologiei evoluționiste e cea populațională; și nu cea care e centrată pe indivizi. În acest sens, actualul interes pentru evoluționism sugerează ca și psihopatologia umană să fie înțeleasă, în suficientă măsură, populațional. Și nu limitată la individul rupt de familia din care provine și crește, de populația umană ce gravitează în proximitatea sa de-a lungul perioadei sale de formare. Aplicarea principiilor evoluționismului în antropologie, care s-au relansat în sec.XX în urma marilor progrese ale geneticii, nu mai poate fi însă aplicată cu rigoare atunci când se abordează umanitatea ce intră în făgașul culturii istorice. Fapt care se întâmplă în ultimii 10.000 sau 7.000 ani. Desigur, și în această perioadă se petrec importante variații adaptative cumulate de indivizi. Dar, pe măsură ce ne apropiem de prezent, se reduce exponențial timpul în care ele se pot fixa genetic, datorită numărului redus al

generațiilor succesive. Mare parte din metamorfozele diferențiatore de tip evoluționist se petrec și se înscriu acum în instanțele supraindividuale ale culturii. În tehnologia uneltelor, instrumentelor, și logosului, în cunoașterea teoretică a lumii, în structura practicilor sociale, în sistemele de învățământ. Adică în planul funcționării practico teoretice, susținută de instituții și de normativități. Limbajul, logosul uman, este în continuare prezent în centrul acestei umanități a culturii istorice. În cadrul căreia, normativitatea se decantează, vizând universul valorilor și al transcendenței. Această nouă ipostază a omenirii nu are însă cum să ignore achizițiile ce s-au realizat deja pe parcursul întregii antropogeneze. Și chiar, cele care vin de mai departe, din filonul general al evoluției biologice, mai ales a mamiferelor. Și care preced apropierea de momentul în care evoluția o virează în direcția omului.

- În capitolele precedente am dezbătut mai multe astfel de manifestări. Se pot reaminti comportamentul de investigare, cel de confruntare și perioadele de rut. Cel puțin ultima ar putea fi contabilizată ca precursor biologic a predispoziției pentru stări maniacale.

Chenar 65

Eliade despre poziția verticală a omului și începuturile religiozității

“Poziția verticală a omului marchează depășirea condiției primatelor. Nu ne putem menține în picioare decât în stare de veghe. Grație poziției verticale spațiul este organizat într-o structură inaccesibilă pre-hominizilor: în patru poziții orizontale proiectate pornind de la un ax central “sus-jos”. Altfel spus, spațiul se lasă organizat în jurul corpului omenesc, ca întinzându -se în față, în spate, la dreapta, la stânga, sus, jos. Pornind tocmai de la această poziție originară – a te simți “azvârlit” într-un mediu de întindere aparent nelimitată, necunoscută, amenințătoare – se eliberează diferite moduri de “orientatio”; căci nu putem trăi mult timp în amețeala provocată de dez-orientare. Această experiență a spațiului omenesc în jurul unui “centru” explică importanța diviziunilor și împărțirii teritoriilor, a aglomerărilor și a locuințelor, cu symbolismul lor cosmologic”.

După acest cuvinte cu care începe “Istoria credințelor și Ideilor religioase” Eliade trece succint în revistă elementele care jalonează primele faze ale umanității. Stăpânirea focului, făurirea de unelte – care la început nu apar ca o prelungire directă a funcțiilor corpului, având multiple funcționalități

Chenar 66

Corpul uman

Trupul subiectivității conștiente și corporalitatea socială impersonală

În virtutea faptului că e un animal, omul are un corp ce se dezvoltă în conformitate cu un program genetic. Făcând parte din clasa mamiferelor, trupul omului e purtat în pântecul mamei până la 9 luni. Apoi se naște, e alăptat, crește, se maturează, se multiplică sexual, îmbătrânește și moare. Trupul e structurat printr-un ansamblu de organe funcționale, un rol esențial jucând creierul. Acesta e sediul sintetizării informațiilor, luării deciziilor și coordonării execuției. Prin organele de simț se obțin informații din mediu. Tegumentele delimitează corpul. Iar prin membre individul acționează asupra lumii. Corpul omului are mărci de unicitate prin care poate fi identificat: amprenta genetică, cea digitală, configurația imunologică. Corpul biologic poate suferi accidente și se poate îmbolnăvi.

Psihismul conștient al omului, centrat de sine – self – resimte trupul propriu ca sediu în care se localizează și din care izvorăsc trăirile sale. Schema corporală care reprezintă neuropsihologic limitele corporale, delimitează un spațiu psihic, interior și unul exterior. În spațiul interior sunt resimțite pulsuniile, durerea, plăcerea, cenestopatiile, greața și alte senzații. În interioritatea acestui spațiu e localizat propriul suflet și propria minte. Precum și sentimentul “agenției”, adică faptul că deciziile și actele izvorăsc din sine și îi aparțin lui (apartenență “ownership”). Limitele corporale, resimțite ca imagine corporală, reprezintă subiectul în fața altora, care îl evaluează. Ele sunt obiectul unor preocupări speciale pentru apariția socială. În spațiul exterior, e plasată lumea înconjurătoare perceptibilă, alți oameni și semnele simbolice ale culturii.

Organele senzoriale și efectorii ale omului se prelungesc în instrumente și unelte. Acestea amplifică vederea, auzul, sensibilitatea termică etc. Ele permit o deplasare rapidă o acțiune la distanță. Într-un fel, uneltele sunt un corp social, la dispoziția tuturor. Dar uneltele pot fi utilizate de individ doar printr-un contact direct cu acesta. Și aceasta, fie că el folosește un ciocan sau o bicicletă fie că apasă pe un buton sau utilizează telefonul pentru un mesaj ce declanșează o explozie. Sunt și instrumente mai apropiate de propria corporalitate, așa cum e îmbrăcămintea, ustensilele casnice, locuința, proprietatea utilizată.

Limbajul este și el până la un punct un instrument ce e utilizat de persoană prin corporalitatea sa, fie că e vorba de limbajul mimico-gestual, al podoabelor și dansului, fie de limbajul vorbit și scris. Instrumentele comunicării și asertării prin limbaj suportă o metamorfoză tehnologică specială. Calculatoarele pot fi interpretate ca modelări ale organului creier.

Corpul este elemental perceptibil al persoanei umane, purtătorul și simbolul acesteia.

- Investigarea teritoriului e un comportament fundamental pentru animale. La mamiferele terestre el se realizează prin deplasarea pe pământ, cu atenție crescută față de informațiile noi. Carnivorele își caută astfel prada, ierbivorele și animalele ce trăiesc din cules, își caută pe această cale hrana. În anumite condiții în care ambianța e nefamiliară și apar informații necunoscute, atenția se acutizează și se montează capacități de reacție rapidă. Acest model genetic al investigării ambianței îl întâlnim la orice copil mic, încă înainte de a începe să meargă. Curiozitatea e o caracteristică fundamentală a intenționalității psihice, mai ales la om. Copilul atinge și manipulează obiectele ce le întâlnește. La început le introduce în gură. Apoi se deplasează spre diverse obiecte pe care le atinge sau le învârte pe toate fețele. Un copil ce stă prea mult locului și nu e interesat de ce e în jur, care nu încearcă să se deplaseze în spațiul ambiant și nu se interesează de obiecte, de oameni și de noutăți, este în marginea normalității.

Nu este dificil să se imagineze cum această funcție a curiozității investigatorii se poate manifesta excesiv, necontrolat. Copilul se mișcă într-una, pune mâna pe orice, atinge, manipulează tot ce întâlnește, nu respectă regulile, are atenția în permanență mobilă, reacționează exagerat, exploziv. El va prezenta astfel un sindrom al instabilității psihomotorii sau ADHD.

- Ar fi de remarcat că, până la un punct, o crescută tendință la mobilitate și investigare ar putea fi condiționată și de o ambianță educativă în care el e obligat să stea prea mult timp nemișcat în spații restrânse. Filogenetic omul a fost o ființă ce s-a deplasat mereu, a căutat mereu ceva nou, investigând lumea spațială la care a avut acces. Tendința migrației se păstrează și la omul actual, când populațiile globului se amestecă pe toate continentele. Și se exersează călătoriile în spațiul cosmos. Ultimele secole, în care și agricultura a devenit industrială iar majoritatea activităților obligă

omul la sedentarism, introduc o situație diferită, cel puțin în raport cu traiectoria de fond antropogenezei. Copilul este acum fixat de televizor și de calculator, în spații de locuit și de educație restrânse. Moștenirea psihică filogenetică a deplasării investigatorii este astfel frustrată.

- Pe de altă parte nu se poate ignora faptul că omul și-a dezvoltat principala direcție de investigare în planul metareprezentational al culturii scrise, a universului literar teoretic și a spațiilor virtuale. Acest lucru nu-i anulează însă tendința de mobilitate investigatorie în spațiul ambiental.

- Un alt domeniu pe care l-am atins în trecut a fost confruntarea beligerantă. Aceasta poate avea loc în diverse împrejurări. Dar un mod standard pentru biologie l-ar constitui lupta intraspecifică între masculi, pentru obținerea ierarhiei în grup. În cadrul confruntării, atenția e vigiță, energiile sunt mobilizate, astfel încât randamentul fizic e crescut până ce disputa se încheie. Cel învins se retrage, sau se supune, cel victorios se impune. Ceilalți i se subordonează. Și el poate dispune de mai multe femele, pentru a răspândi genele puternice, cu un plus de adaptativitate. Oamenii trăiesc și ei astfel de perioade, fie că se războiesc cu alții fie că mimează această confruntare în sport sau în dezbateri politice publice, pentru victoria în alegeri. Creșterea randamentului fizic dar și a celui mental, atențional, de coordonare și control emotiv, de imaginare și de replică promptă, e o caracteristică a acestor stări. Iar o importantă arie a sindromului maniacal poate avea astfel de caracteristici, desigur prelungite mult dincolo de variantele adaptative, mai ales în forma iritabilă a sindromului. Desigur că după victorie intervine o reducere a agresivității fizice și mentale, a combativității, cu montarea euforiei sărbătorești. Și eventual cu dezinhibiții sociale, alimentare, în cursul sărbătorilor. Petrecerea se însoțește de

mâncare, băuturi, voie bună, cântece, dans, reducerea reticențelor, sociabilitate crescută.

- Relaționarea erotică ce amintește de perioadele de rut, este marcată de asemenea de o serie de dezinhibiții, fiind articulată și cu un comportament captativ de atragere a atenției celor de sex opus. Dezinhibiția erotică e însoțită uneori la om de comportamente expansive, cheltuire de bani, manifestări megalomane, decizii rapide care caută să impresioneze ș.a.m.d..

- În mod evident aceste moșteniri ce vin din biologie pentru modelul dispozițional maniacal, sunt amplu dezvoltate de modele comportamentale specifice vieții omenești. În prim plan s-ar afla sărbătoarea. E de înțeles că
orice
victorie,

Chenar 67

Evoluționismul și cauzarea tulburărilor mentale

Atrăgând atenția asupra antropogenezei ca realizându- se prin selecție și competitivitate, evoluționismul comentează, în perspectiva factorilor ce pot condiționa tulburări psihice, următoarele : - Majoritatea adaptărilor nu sunt operaționale prin proiectul (design-ul) selectat, procesul fiind unul ce urmărește un rezultat economic și bun în perspectivă statistică; e suficient ca unele selecții să fie suficient de bune, fapt ce lasă loc unor variante neadaptative.

- Procesul evolutiv nu poate crea trăsături “de novo”; noile adaptări derivă din structurile preexistente, care uneori pot fi îndrumate, în cadrul altor tatonări și pe un drum greșit; ceea ce nu înseamnă anularea sensului teleologic pozitiv.
- Evoluția prin selecție nu e nici ea centrată de un scop, strict progresiv. Mecanismele de operare așa e frica și anxietatea, au praguri de declanșare și încetare labile, care ascultă de legi statistice. Ambianța modernă în care trăiesc oamenii, are puține lucruri în comun cu cea pe care au trăit-o strămoșii acestora aproape 2.000.000.000 ani, atât fizic cât și social. Condițiile ambientale din savanna africană din perioada antropogenezei au puține în comun cu viața din localitățile rurale și urbane. La fel viața socială, în comunități de aproximativ 150 persoane. Diferențierea psihismului uman s-a realizat în aceste condiții conjugând nevoia de colaborare cu cea de competiție și ierarhie. Particularitatea umană a nașterii premature, a maturării creierului postnatal în condițiile unui înalt investiment parental (omul exprimând extrema formulei K de multiplicare) crează condiții pentru perioade vulnerabile în achiziția și structurarea atașamentului, mentalizării și independenței adulte, propice unei reproducții psihoantropologice. Prelungirea vieții după perioada fertilă (feminină), explicabilă până la un punct prin funcția de a îngriji nepoții, ridică și ia noi probleme. Organismul uman nu e în mod evolutiv dotat pentru consumul de substanțe pe care omul le distilează și le produce (vezi adicția). Evoluționismul subliniază deci realizarea unui anumit proiect de individ – corp și creier – care în principiu era programat pentru un ambient biologic difeit de mediul cultural din ultimii 10.000 ani. Vulnerabilizările ce se produc în cursul evoluției rapide a creierului și modelul statistic populațional al evoluției, contribuie și ele la o înțelegere mai largă a etiopatogeniei în psihiatrie.

Aceste aspecte se suprapun posibilelor acumulări genetice negative, erorilor de reproducție genetică și mutațiilor.

predispune spre o stare de împlinire, de satisfacție, bună dispoziție, afect pozitiv. Lucrul se înscrie în schema simplistă a lui Spinoza despre faptul că e bun ceea ce împlinește existența. Ideea reluată și de un neuropsiholog actual ca Damasio. Dar esența sărbătorii omenești se corelează mai ales cu ritualul sacral, semnificând solidarizarea grupului în jurul poveștii mitice. Ritualurile evocă personajul sacru în diverse împrejurări umane, unele fiind periodice. Pregătirile sunt marcate de sobrietate, post, rețineri, rugăciuni, totul petrecându-se însă cu participarea

comunității. Iar după teofanie, după ce instanța sacră s-a manifestat pentru credincioși, bucuria se manifestă ca sărbătoare. Mai ales cu ocazia unor sărbători, ca cea a înnoirii anului - care se referă la momentul originar al creației lumii, la perioada timpului “tare” al începuturilor - se practică mimarea haosului original. Ceea ce dă sărbătorii de tipul saturnaliilor romane un caracter special, cu permisivități neobișnuite, cu răsturnarea ierarhiilor sociale – stăpânul devine temporar sclav – cu dispariția reticențelor, cu măști și orgii ritualice. Multe aspecte care amintesc de astfel de sărbători dezinhibate, le regăsim în desfășurarea maniacală. Dar chiar dacă ne limităm la sociabilitatea euforiei pe care o promovează orice sărbătoare, inclusiv cele consecutive succesului, ne plasăm tot în această zonă.

Pe lângă atmosfera specială pe care o promovează toate serbările, se pot menționa spectacolele și jocurile. Multe spectacole de comedie, pantomimă, jocuri cu măști, au fost promovate de sărbători. Chiar dacă comedia e comentată ca o contrafață a tragediei, tot în această arie ne plasăm. Căci și tragedia, conform interpretării clasice a lui Nietzsche, derivă din sărbătoarea marilor Dionysiace de la Athena. Sunt apoi spectacole de circ. Jocurile sunt și ele promovate cu ocazia sărbătorilor. Și la fel,

personajele care întrețin buna dispoziție, mimii și saltimbanci. În unele perioade istorice s-a promovat și o funcție socială de bufon, care să întrețină atmosfera veselă a sărbătorilor. Această profesie s-a instituționalizat și ca bufon a regelui, menit să întrețină buna dispoziție în atmosfera psihologică, de obicei tensionată, a palatului. Bufon care avea voie să spună fără reticență regelui în față, sub formă de glumă, adevărul. Ceea ce nu-și putea permite oricine. Personajul nebunului regelui introduce în structura jocului - a celui de șah, a tarotului, a jocului de cărți și de noroc în general, - o funcție specială, cea de a opera transgresând regulile obișnuite. Este și aceasta o semnificație a libertății creatoare de manifestare, pe care concretețea stărilor psihice maniacale o evocă.

Iar cele hipomaniacale o întrețin, prin permisivitățile pe care și le permit, inclusiv cu ocazia carnavaurilor. În cele din urmă, studiile făcute asupra creativității artistice de către psihiatri ca Andreasen și Jasmine, indică o corelație pozitivă a acesteia cu bipolaritatea ce include mania. Ideile lui

Crow ne pot reveni acum în minte.

- Stările maniacale, și la manifestări precum investigarea și fel combativitatea, sunt orientate spre exterior, spre confruntarea cu alții, cu lumea. Unii psihiatri, mai ales cei orientați spre vârsta infanto juvenilă, au încercat o sistematizare a stărilor psihopatologice în două mari clase. Una a celor “externalizate”, orientate spre exterior, care ar cuprinde și tulburările de conduită, de comportament inclusiv psihopatia, nu rareori asociate cu adicția de substanțe psihoactive. Și o altă clasă, a tulburărilor “internalizate”, orientate spre interiorul psihismului, spre sine însuși. Așa ar fi depresia și anxietatea.

- În perspectivă developmentală ideea poate fi susținută. Dar cu precizarea unei corelații între cele două domenii. După o confruntare care

mobilizează externalizat indivizii, cel care câștigă se simte împlinit și se bucură. Iar cel ce pierde, se retrage inhibat pentru refacere. Domeniul anxietății are și el o situație pe muchie de cuțit între cele două zone. Atunci când individul, animalul în primul rând, se află într-un teritoriu puțin cunoscut și plin de pericole, el intră în alertă, în stare de hipervigilență, cu atenția mobilă și investigatorie, cu organele senzoriale bine acordate pentru a detecta primele informații suspecte. Și cu organele efectorii în tensiune, pentru a putea reacționa rapid. Toate funcțiile vegetative sunt hiperfuncționale, de la respirație la puls și unele sisteme endocrine, pentru a întreține o funcționare metabolică la înalt nivel a organismului, utilă în cazul în care e necesară confruntarea sau fuga. Pentru om, în aceste stări de anxietate generalizată se adaugă o aprehensiune imaginativă a unor eventualități nefavorabile, de pericol posibil. Întreg acest scenariu comportamental adaptativ dacă se instalează necontextualizat, adică în afara unei situații care să-l pretindă și pentru care să fie util, exprimă o stare anormală și disfuncțională. Stările de spaimă, a căror manifestare corporal neurovegetativă și psihic subiectivă exprimă iminența unui pericol grav, pot apărea și ele decontextualizat, ca atacuri de panică.

- Cât privește frica, ea are o foarte importantă funcție adaptativă, de a evita confruntarea cu situațiile periculoase. Sau, de a pregăti individul pentru ele, făcându-l să se asigure cu mijloace de protecție și susținere. Fricile biologice sunt mai mult condiționate genetic decât învățate. La om marea majoritate a fricilor sunt învățate și imaginate. Ne apropiem de psihopatologie, de sindromul fobic, dacă apar frici nemotivate și exagerate, care grevează funcționarea normală a persoanei. Un inventar al fobiilor psihopatologice, atent analizate, arată că la ele pot contribui experiențele de viață negative acumulate. Deci învățarea negativă. Dar, și fobii ca cele

spațiale, de locuri înguste, largi, de înălțime, care exprimă o destructurare a funcției normale de evaluare vizuo spațială. Iar altele, pot exprima o intervenție a universului simbolic al semnificațiilor cu care omul operează și pe care le experimentează.

- Anxietatea și fobia umană au desigur asemănări importante cu cele din biologie. Dar și specificități importante. Întreaga educație umană e marcată de jocul dintre sancțiunile pozitive și cele negative. Iar acestea nu funcționează doar la nivelul interpersonal al educației. Ci și la un nivel social. Societatea folosește sancțiuni pentru a face ca normativitatea legilor să fie eficace. Și aceasta de la început, de la fundamentele specificului uman al existenței. Zeii sunt și ei răzbunători, sancționează continuu, pozitiv și negativ, pe oamenii ce cred în ei.

- În ceea ce privește anxietatea, care se referă la trăirea unui pericol difuz, posibil dar neprevăzut, existența umană dezvoltă de asemenea diferențe fundamentale față de situația biologică. Desigur, tensiunea anxioasă a explorării unor teritorii necunoscute se păstrează. Dar și aceasta este redimensionată la om prin funcția de atașament ce se dezvoltă în primii ani. O mamă securizantă ajunge să imprime copilului un sentiment de încredere și curaj, chiar și atunci când nu e prezentă fizic. Și aceasta prin faptul că imagoul său e asimilat în interiorul psihismului individual, și sprijină subiectul, chiar din mijlocul acestei interiorități psihice. La fel funcționează sentimentul subiectului ce are pe cine să se poată baza la nevoie. Adică atunci când în rețeaua sa socială proximă există oameni care-l pot sprijini în situații de criză. Dacă însă se simte singur și părăsit, fără “un spate acoperit” d.p.d.v. social, sentimentul de nesiguranță și anxietate crește. La fel funcționează credințele în ființe supranaturale.

În plus, buna cunoaștere a lumii în care persoana acționează, nu doar în perspectiva fizică ci în general, îi poate crește acesteia siguranța. Și la fel, speranța, atașamentul față de idealuri, angajarea fermă în proiecte. Atunci când trăiește un eșec sau își pierde idealurile, subiectul simte că “pământul îi fuge de sub picioare”. Și e invadat de anxietate. Parcă se prăbușește în abis.

- Anxietatea umană, dezarticulând ființa conștientă de prezența sa fermă în lume, o prăbușește în abisurile neantului. Această formulare care pare figurată, a fost invocată de filozoful Heidegger, care și-a bazat argumentația din ontologie sa fundamentală pe sentimentul angoasei. Angoasă, în trăirea căreia ființa și nimicul de întrepătrund. Trăirea angoasei ar avea valențele unei zguduirii existențiale, a unei crize, a unui “epoché” fundamental. Și ea ar putea trezi, susține Heidegger, ființa omului-aruncat-în-lume – ființă Dasein-ului – din existența sa impersonală, obligându-l să își pună problema unei existențe autentice.

- Pentru psihopatologie, în aria sindroamelor internalizate se plasează ca principal tablou clinic depresia. În Capitolul III am trecut în revistă mai multe condiții care în normalitatea biologică și umană, pot fi enumerate ca variante adaptativ utile ale unei atitudini, care în cazul unei decantări psihopatologice ne conduce la depresie. Principalele valențe adaptative ale acesteia par a fi acelea de retragere inhibată pentru protejare, supraviețuire, refacere, reorganizare, reculegere, în vederea unor noi proiecte active. Din biologie s-ar putea reține perioada de rut, inhibiția din momentele de boală și retragerea după înfrângere. Dar mai ales comportamentul sumisiv, de supunere inhibată față de agresor, uneori chiar până la mimarea morții. Prin această conduită sumisivă individul evită agresiunea și atrage sprijin, protecție. Faptul e valabil și la om, unde această variantă interferează cu un model ce a fost tradițional interpretat ca histeric. Pentru om, principala

condiție a depresiei e considerată însă pierderea. Și în primul rând doliul, ce se instituie după pierderea unei persoane de care subiectul e atașat. Doliul constă din nevoia de retragere socială și de reculegere pentru refacere psihică interioară. Subiectul se redimensionează astfel interior. De aceea, doliul este și ritualizat social. Dar orice eșec sau pierdere induce o stare depresivă, necesară reculegerii și reprogramării strategiilor de manifestare ulterioară. Apoi, în plan uman mai intervine sentimentul de vinovăție și penitență, care necesită și el o perioadă de restructurare psihică. Suferința pe care o exprimă tragedia transpune problema din plan mitic într-unul personal.

Căci, tragedia scenică derivă dintr-o dramă mitică. Moartea și renașterea sunt, pentru om, nu doar aspecte ale vieții sale terestre. De ele au avut parte și zeii.

La acest nivel ne întâlnim din nou cu ritualul de invocare a transcendenței. Am menționat că în cadrul desfășurării acestui ritual după realizarea teofaniei, oamenii se simt împăcați, mulțumiți. Se trece astfel la o atmosferă de sărbătoare, ce uneori se poate anima într-o petrecere chiar dezlănțuită, după modelul saturnaliilor. Dar prima perioadă a acestui proces, cel prin care zeul este invocat prin apeluri, prin recitarea poveștii mitice, prin rugăciuni, este una de manifestare sobră. Perioadă de autocontrol, reculegere, sumisiune, în care mitul e reactualizat prin rostire și o serie de ritualuri, deseori scenice, la care grupul participă. Pentru ca să fie eficiente, acestea trebuie să se desfășoare într-o ordine strictă, respectând riguros prescripțiile. Participanții se simt reuniți solidar cu zeul transcendent. Care în final îi contactează și îi sprijină. Doar astfel buna derulare a vieții practice a comunității e asigurată. Deși se desfășoară într-un plan simbolic, acest ritual rigid e absolut necesar pentru activitățile și siguranța muritorilor.

Deoarece consecințele acestor decizii nu mai atârna doar de acțiunea lor incertă. Sau, a fiecăruia din ei. La ele participă acum și zeul.

Ritualurile psihopatologice se întâlnesc la obsesivi. Acum ele constau în comportamente repetitive absurde pe care subiectul se simte obligat să le execute înaintea unor acte banale : a pleca de acasă, a trece dintr-o cameră în alta, a se așeza la masă etc. El nu poate realiza aceste acte firești dacă nu face, de exemplu, câteva mișcări inutile, cum ar fi niște pași înainte și înapoi, de un număr fix de ori, cum ar fi de 3x3. Și simte că, altfel, s-ar întâmpla o nenorocire. Îndeplinirea ritualului absurd, are valențe magice, de asigurare.

În economia patologiei obsesive ritualurile sunt doar un aspect, care rareori se impune în prim plan. Cel mai mult timp obsesivul îl petrece cu problematizarea acțiunii, cu preocuparea pentru muncă și randament. Și în planul vieții sociale, munca ocupă un timp semnificativ mai mare decât invocarea zeului prin ritual. Muncă prin care se obțin bunuri de consum și se realizează unelte, instrumente, mijloace de producție. Munca ce e flancată de practica instructiv educativă, de cea administrativă, de practica medicinei, justiției, politicii, războiului. Munca poate fi considerată etalonul practicilor sociale. Iar obsesivul, e un om dăruit muncii. Principala sa simptomatologie se învârte în jurul elaborării și executării actelor, a activităților realizatoare, a muncii.

- În perspectiva antropogenezei ideea propriu zisă a muncii apare în societățile agrare, perioadă din care datează și Biblia iudeo-creștină. În aceasta, Dumnezeu îl izgonește pe Adam din rai pentru a munci pământul cu sudoarea frunții. Perioadele în care omul era culegător și vânător au o altă semnificație pentru activitățile prin care se obțin produsele necesare supraviețuirii.

- Munca, așa cum o putem concepe noi azi, se impune odată cu perioada istorică ce este axată pe agricultură și pe organizarea unui teritoriu cu localități stabile și centrate ierarhic. În minte ne vine Mesopotamia, Egiptul, China, toate preocupându-se de irigații și astronomie, construind piramidal. Dar producția de unelte – cuțite, ciocane ș.a.m.d. - precede această perioadă. La fel ca limbajul articulat și asimetria interemisferică, pe care o invoca Crow. Și la fel diviziunea muncii dintre bărbat și femeie. De altfel se consideră că descoperirea agriculturii se datorează femeilor ce cultivau bulbi, având timp pentru aceasta. În timp ce bărbații pereginau la vânătoare.

- Pentru analogia cu obsesia are importanță munca organizată administrativ și planificat. E tocmai ceea ce se întâmplă în societățile agrare. Durata de la însămânțare la recoltă e avută în vedere ca un ciclu ce are un început și un sfârșit. Iar ordinea în care trebuie să se desfășoare lucrările agricole, are în ea ceva ritualic. La fel ca și ritualul sacral. Perioada antropogenezei în care se impune sedentarismul aduce cu ea și dezvoltarea localităților stabile, ce culminează cu orașul. Orașul e ceva special, nu doar în perspectiva istorică comunităților umane. Ci și pentru direcțiile în care se profilează diferențierea psihismului individual. El susține specializarea în raport cu statute profesionale și sociale determinate. Precum și dezvoltarea diagramei intim public.

- Istoricii și sociologii au propus diverse definiții pentru oraș. Una din ele, cea a britanicului Toynebee, care formulează că orașul e o comunitate stabilă de oameni care nu trăiește din propria producție alimentară. Astfel el e expresia unei specializări pe care comunitățile rurale o acceptă datorită utilității funcțiilor sale. Iar aceste funcții au fost administrative, cultice, meșteșugărești, comerciale, militare, imperiale, ș.a.m.d. Când orașele apar,

suntem în fața unei societăți ce se diferențiază structural, deschizându-se spre o împlinire istorică. Așa a fost când, după vechile zone din jurul Mesopotamiei articulate cu estul Mediteranei, s-a produs urbanizarea spațiului grec și roman.

De fapt, se zice că romanii, crescuți pe spatele culturii etrusce, au avut un singur oraș, Roma; și o serie de replici standardizate ale acestuia. Europa e însă un exemplu grăitor a relației între apariția orașelor și dezlănțuirea unei civilizații culturale. Viața de tip urban a stimulat meșteșugurile, comerțul și apoi cultura și știința. Oricum, ea favorizează dezvoltarea funcțiilor profesionale și administrative; precum și a diagei intime a psihismului individual.

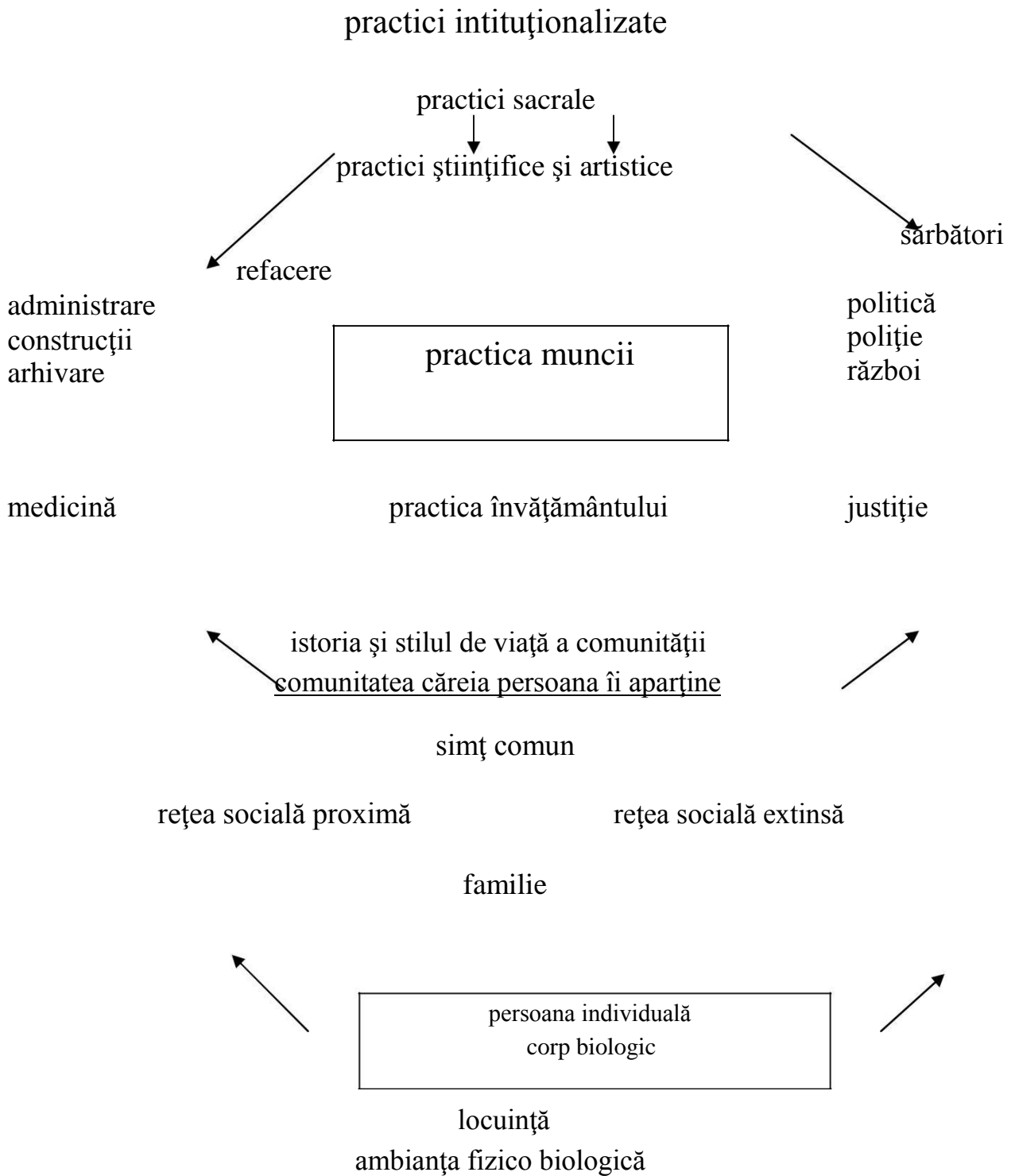
Dar de ce e invocată obsesionalitatea atunci când e vorba de muncă?

- Putem rezuma problema prin faptul că mare parte din simptomatologia acestei tulburări se exprimă în planificarea și controlul executării acțiunilor, similar cu munca standardizată și ritualizată. Dar și cu organizarea socială a muncii, care presupune administrare, pregătire, execuție controlată și depozitarea produselor. Dacă rămânem la planul individual, întâi trebuie luată o decizie, apoi proiectate etapele succesive ale acțiunii. Urmează organizarea și execuția, cu un permanent control și o continuă evaluare a etapelor deja atinse și a strategiilor viitoare.

Chenar 68

Instanța practicilor instituționalizate învâluie existența persoanei și constituie “lumea sa umană” în care funcționează psihismul său, centrat de sine

Pentru a se ajunge apoi la un final ce se cere și el evaluat. Tot acest proces pretinde un control al ordinii lucrurilor, o bună sistematizare și tematizare; precum și un autocontrol eficient. Această desfășurare devine fragilă la obsesiv, începând cu decizia.

- Decizia e deseori o problemă dificilă și pentru colectivitățile umane, care dezbat alternativ diverse opțiuni, până la hotărârea finală. Tocmai la acest nivel poate interveni asigurarea pe care o poate oferi invocarea zeului. Sau, în cazuri de indecizie haotică a politicilor care argumentează opțiunea, se poate impune un dictator. Romanii, cu simțul lor organizatoric și metodic, au chiar introdus dictatura ca formă opțională de guvernământ, ce poate fi aleasă în situații de criză. Iar ca echivalent în democrațiile moderne, se poate institui uneori o “situație de urgență”. Pentru individ, decizia poate fi ușurată prin apelul la autoritate. Pentru copilul mic, mama, ca figură de atașament, îi dă siguranță în investigarea teritoriului. Iar pentru adult, în decizie sunt utile sfaturile înțelepte ale altora. Dar obsesivul nu se poate sfătui cu altul căci una din deficiențele sale disfuncționale este faptul că nu se poate relaționa ușor și spontan cu alții. Din acest punct de vedere obsesivul se apropie de autist. Totuși, el își pune problema deciziei cu acuitate, amplificând ceea ce, până la un punct, e uneori greu pentru orice om. Ființa umană fiind caracterizată printr-o relativă capacitate de alegere liberă, acest fapt poate deveni o problemă. Filozoful existențialist Jean Paul Sartre a formulat expresia : “Suntem condamnați la libertate!”. Obsesivul trăiește uneori cumplit această condamnare, chinându-se de dimineața până seara, cu cele mai neînsemnate decizii. Alegerile care ar trebui să fie spontane, prin discernerea automată a ceea ce e important și ce nu, își pierd filtrul de ierarhizare care acționează natural în cadrul axiomelor vieții de zi cu zi.

- Dar și decizia prea rapidă poate fi păguboasă sau neadecvată. Modul impulsiv de comportament, care nu ține seama suficient de consecințele acestuia pentru sine și pentru alții, poate căpăta o intensitate anormală. În unele cazuri de tulburări de personalitate cum e cea antisocială și cea marginală, se petrec frecvent astfel de comportamente precipitate, uneori cu coloratură agresivă. Stări explozive sau autoagresive, chiar tentative de suicid.

- Deși sunt opuse până la un punct, comportamentul impulsiv și cel compulsiv obsesiv se apropie de fapt, tocmai prin perturbarea procesului de autocontrol decizional. De aceea, psihiatrul Hollander și echipa sa au inclus în spectrul maladiiv a tulburării obsesiv compulsive și o axă pe care se plasează comportamentele impulsive anormale.

- Obsesivul trăiește un control exagerat al deciziei și acțiunii, pe care-l resimte penibil subiectiv, într-o manieră hiperreflexivă. Dar controlul se exercită și asupra relaționării cu alții, care sunt ținuti la distanță în mod respectuos. Există însă și o variantă a obsesionalității în care subiectul trebuie să-și controleze cu grijă pulsionile agresive ce le resimte în raport cu alții. E o altă situație decât cea în care explozivul necontrolat izbucnește ușor la furie și-l agresează pe cel din fața sa.

- Controlul propriului comportament este, după opinia evoluționiștilor, unul din principalele obiective ale selecției naturale în cazul omului, așa de interesat de colaborarea interindividuală. Fenomen care se corelează cu alții; angrenat cum e în paradigma dezvoltării creierului social. Dar și cu această ocazie e clar că ceea ce se realizează ca achiziție evolutivă la nivelul psihismului și creierului individual, se cuplează cu normativitatea practicilor socio culturale. Întreaga educație din familie și școală promovează, prin diverse tehnici, un astfel de autocontrol. Cu respectarea

normelor de conduită. Și a celor ce definesc funcționarea prin statute și roluri în instituțiile publice ale practicilor umane. În toate direcțiile există o marjă a libertății de acțiune, a variațiilor circumstanțiale, a improvizației și creativității. Dar în esență normele sunt cele care ordonează totuși comportamentul oamenilor, ca jaloane de referință pentru autocontrol și pentru controlul exterior. Și la fel cutumele și legile. Instituția justiției, practica polițienească și juridică, spionajul, sancțiunile, toate joacă o funcție de control. Psihismul individului are, în toate marile direcții după care e organizat, replici în funcționarea socio culturală supraindividuală, prin sistemul practicilor instituționale ale societății. Când se va aborda problema « memelor », această perspectivă nu trebuie ignorată.

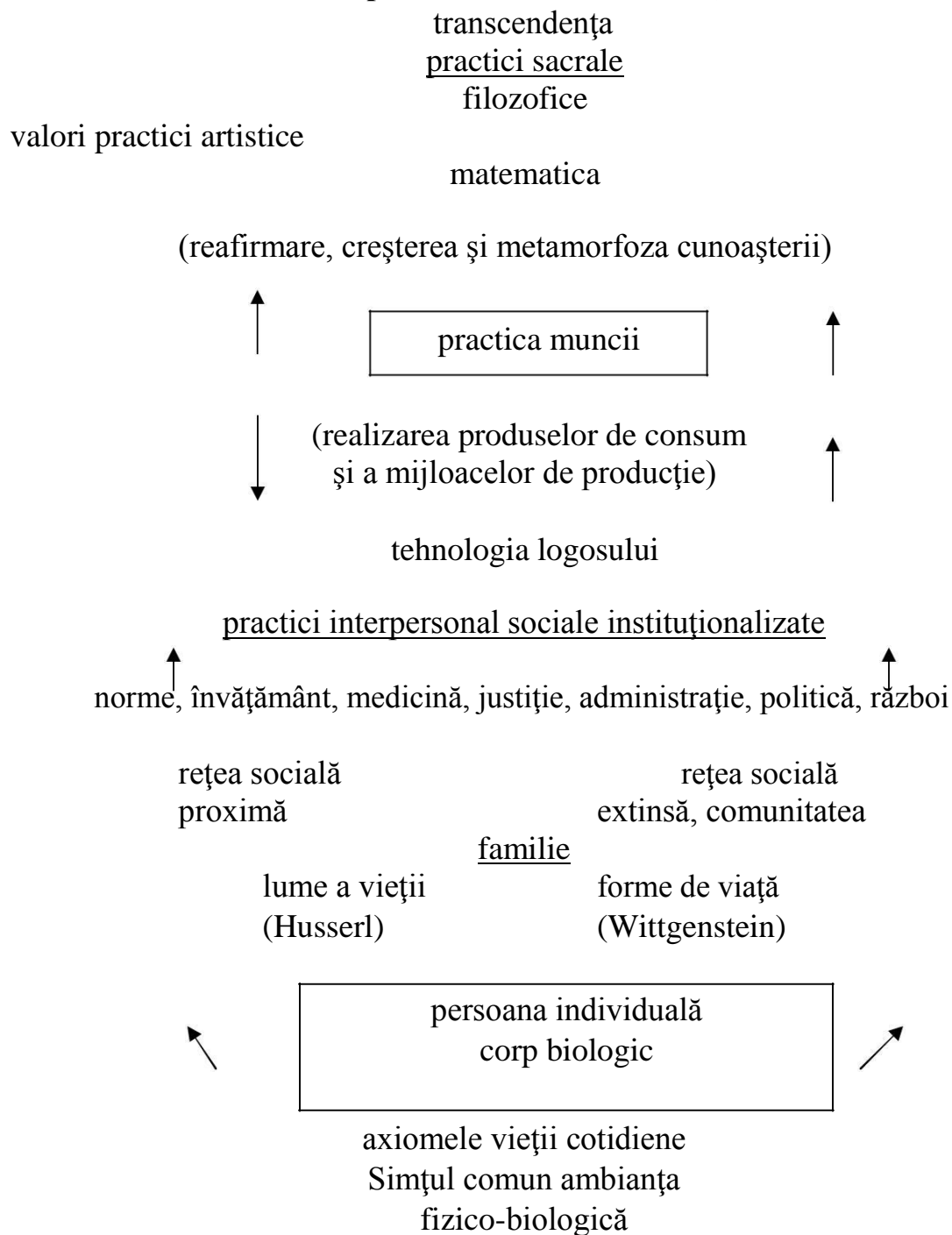
- Psihismul individual e într-un fel o onglidă, un “fractal” cum se spune într-o teorie a ultimelor decenii, a marii societăți. Dimensiunile și organizarea sa a fost din antichitate etichetate ca un “microcosmos”. Iar modelele sistemice ale ultimelor decenii nu încetează să repete cum diversele nivele de organizare ale realității reiau aspecte similare. Autocontrolul psihologic a fiecărei persoane poate fi comparat cu autocontrolul societății ce ține sub supraveghere și dirijare indivizii. Deși simplele analogii devin de la un moment dat superficiale și plictisitoare.

- Poate, lucrurile s-ar putea anima dacă ne gândim la educație. La toate mamiferele puii rămân o vreme lângă părinți, actualizându-și potențialitățile comportamentale înăscute sub supravegherea cuasieducativă a acestora. Și la oameni familia e esențială în educație. Așa a fost și așa e și în zilele noastre. Totuși, în universul uman ceva s-a schimbat odată cu prima mare mutație ce s-a produs în cadrul tehnologiei logosului, atunci când vorbirea narativă s-a consolidat, a apărut scrisul. Prin scris istoriile mitice pot fi fixate devenind texte sacre. Păstrătorii lor sunt cei care au control și asupra

identității unei colectivități, a istoriei sale, înscrisă în arhive. Scrisul consolidează puterea politică ierarhică, pentru că el mediază acum desfășurarea administrației, cunoașterii și comunicării. Scrisul permite dezvoltarea matematicilor, a astronomiei, a construcțiilor umane, a evidenței bogăției, a comerțului. Atât scrisul cât și cultura scrisă au nevoie de un altfel de învățământ decât educația din familie. Școlile în care se învață scrisul și cultura scrisă gravitează în jurul centrelor de putere. Și susțin puterea, o sprijină să expandeze. Cultura Greciei antice a gravitat în jurul unor instituții publice, agorice, ca Academia și Lyceumul. Se poate spune că în mare măsură cultura Europei – și Europa ca civilizație - se corelează cu universitățile sale. Iar mai recent SUA s-a menținut în zona marilor puteri și prin faptul că a întreținut excelențele Universității.

Chenar 69

Un sistem al practicilor umane instituționalizate

- Tehnologia logosului, deși se manifestă la un nivel supraindividual și generic, are tot timpul un impact deosebit asupra sistemului practicilor umane din diverse socioculturi. Și pe această cale, asupra psihismului individual iar prin intermediul acestora asupra indivizilor umani. Astfel, după scris, o altă importantă revoluție ce s-a produs în acest domeniu a fost decantarea scrierii alfabetice. Trecerea ei de la fenicieni la greci, odată cu miticul erou Cadmos, s-a materializat în miracolul culturii grecești careia îi datorăm atât, de la universul artelor la filozofie, de la științele matematice la retorică. Iar latinii, care au mediat impunerea culturii grecești în istoria civilizației, sunt alți beneficiari timpurii ai tehnologiei scrisului alfabetic.

- Invenția feniciano-grecească a scrisului alfabetic are o evidentă legătură cu mobilitatea comerțului pe mare și a contactului între diverse culturi mediteraniene. Eliade comentează faptul că grecii au putut inventa filozofia prin faptul că au degradat mitul viu, în care comunitatea credea adânc și la derularea ritualică a căreia participă cu dăruire, în “mytos”, înțeles ca fabulă, poveste; sau posibila minciună.

Această relativizare a credinței încremenită în ritualuri a fost pusă în seama unui zeu minor, a lui Hermes, care întruchipează în același timp ambiguitatea limbajului și comerțul, fiind zeul retorilor dar și a călătoriilor și mobilității perpetue. Denumirea sa latină de Mercur a fost atribuită unui metal fără formă proprie, ce se pliază oricărei configurații. Iar univocitatea sensurilor din textele sacre a început să fie interpretată prin hermeneutică.

- Hermes era o zeitate a drumurilor. Romanii care i-au succedat pe greci, le-a încorporat cultura și au transmis-o apoi Europei prin creștinism, au fost maeștri în construcții de drumuri. Scrisul alfabetic își validează prin ei valențele agresive, războinice, cuprinse în mitul cu Cadmos. Care

omorând balaurul de la Theba a făcut să se nască din dinții acestuia războinici înarmați. Așa cum formulează și teoreticianul massmediei moderne McLuhan.

Chenar 70

McLuhan despre scrisul alfabetic și schizofrenie

În celebra sa carte galaxia Gutenberg, teoreticianul mass media Marshall McLuhan are un paragraf intitulat: "Schizofrenia este poate o consecință inevitabilă a alfabetizării". Autorul semnalează observația lui Casotheres ca scrierea alfabetică produce o ruptură între lumea magică a auzului și lumea indiferentă a văzului, ceea ce a permis apariția omului "detricalizat". "Rezultă așadar, în mod evident că omul alfabetizat, încă de la apariția sa în Grecia antică, este un om dedublat, un schizofren, cum au fost, de la apariția alfabetului fonetic, toți oamenii alfabetizării. Scrierea în sine nu posedă această capacitate deosebită de a detribalize omul, capacitate exclusivă a tehnologiei fonetice...Romanii au perfectat, prin mijlocirea alfabetului, transpunerea culturii în termeni vizuali....Știința aplicată, fie în structurile militare, fie în organizarea producției, depinde de uniformitatea și omogenitatea populației".

Ideea scoasă în relief de McLuhan se poate extinde la uniformizarea ce a introdus- o în Europa tehnologia a tiparului, ce a fost urmată de Epoca Clasică a Rațiunii, cu ordinea ei excesivă și uniformizarea societății, pe care o analizează Foucau lt. Această perspectivă susține ideea că noua tehnologie media, de la telefon și televizor la calculator și mai noile "tablete", de pe care poți citi romane în timp ce te plimbi și bârfești cu alții, retribalizează umanitatea.

Mc Luhan M. (1975), Galaxia Gutenberg, Ed.Politică, București

- Imperiul roman e creditat de istorie ca semnificativ prin organizarea sa centralizată și prin importanța pe care a dat-o justiției. Prin structura sa el a mijlocit răspândirea creștinismului ca o religie universală. Pulsațiile istoriei se afirmă în paralel cu consolidarea câștigurilor pe care mutațiile în tehnologia logosului le produce. Europa Renașterii a beneficiat și ea de o astfel de mutație, care a fost cea produsă de tipar. Răspândirea cunoașterii prin cărțile tipărite ar putea fi comparată cu câștigul antropologic ce l-a instituit scrierea alfabetică. Doar astfel a devenit posibil Iluminismul din sec.XIX, alfabetizarea maselor și consolidarea epocii ce a fost numit modernitate. Și, poate diferențierea conceptului filozofic european de subiectivitate conștientă. Revoluțiile din tehnologia logosului ce s-au produs în sec.XX, de la telefon și radio, la film și internet, ar putea fi plasate în continuitatea acestui filon al devenirii umanului. Psihologia individului uman, a persoanei – și deci și psihopatologia sa – crește pe solul biopsihic special pe care cei peste 1.000.000 ani ai antropogenezei l-au configurat și cărora cei aprox. 200.000 ani de vorbire articulată l-a dat o formă specială. Dar care a fost certamente remodelat de cei aproximativ 10.000 ani ai istoriei unei umanități ce a început să scrie. Și apoi care, treptat s-a alfabetizat, dând contur tot mai accentuat diagramei intim public a psihismului personal. În plus, psihologia și psihopatologia nu pot ignora faptul că omul se metamorfozează în continuare, în paralel cu tehnologia generală, inclusiv cea a logosului. Omul de azi e parțial diferit de cel al Renașterii iar începutul sec.XXI etalează un om puțin diferit de începutul sec.XX.

Practica educației și învățământului poate fi înțeleasă din diverse perspective și dimensiuni. Educația bazală, informală, se petrece în familie. La nivelul cel mai simplu al învățării scrise cititului și matematicii din clasele

primare, se educă o serie de abilități cognitive și general psihice fundamentale.

Chenar 71**Eliade despre trecerea de la mitologie la filozofie**

“Toată lumea știe că de la Xenofon (aprox. în 565-470 î.e.n.) încoace – care a criticat și înlăturat cel dintâi expresiile “mitologice” ale divinității folosite de Homer și de Hesiod – grecii au golit treptat “mytosul” de orice valoare religioasă și metafizică. Opus atât lui “logos” cât și mai târziu lui “hystoria”, mytosul a sfârșit prin a indica “tot ce nu poate exista cu adevărat”. Și la un anumit moment al istoriei, mai ales în Grecia și în India, dar și în Egipt – o elită începe să se dezintereseze de această “istorie divină” și ajunge (ca în Grecia) să nu mai creadă în mituri, deși încă mai pretinde a crede în zei...

....Dar după acest proces de “demitizare”, mitologiile grecești și bharmanice nu mai puteau reprezenta, pentru elitele respective ceea ce reprezentau pentru strămoșii lor... Pentru aceste elite, “esențialul” nu mai trebuia căutat în istoria zeilor, ci într-o “situație primordială” care precede această istorie. Asistăm la un efort de a trece dincolo de mitologie în măsura în care ea reprezintă o istorie divină și de a ajunge la izvorul inițial de unde a țâșnit realul, pentru a identifica matricea ființei. Tot căutând izvorul, principiul “arhé”, speculația filozofică a regăsit, pentru scurt răstimp, cosmogonia; dar nu mai era vorba de mitul cosmogonic, ci de o problemă ontologică... Ajungem așadar la “esențial” printr-o prodigioasă întoarcere în urmă,....dar nu prin mijloace ritualice, ci efectuată “printr-un efort de gândire”. În acest sens s-ar putea spune că primele speculații filozofice derivă din mitologii : gândirea sistematică se străduiește să identifice și să înțeleagă “începutul absolute” de care vorbesc cosmogoniile, să dezvăluie misterul facerii lumii, de fapt, misterul apariției ființei.....

Mircea Eliade, Aspectele ale mitului, Ed. Univers, București, 1978, 105-106

...Se cere subliniată afinitatea teologiei solare cu “elitele” fie că e vorba de suverani, de inițiați, de eroi sau de filozofi... Asimilat cu “focul inteligent” soarele termină prin a deveni, în lumea greco romană, un “principiu cosmic”. “Hierofania” se transformă în idee... Heraclit știa deja că “soarele e nou în fiecare zi”. Pentru Platon el e imaginea Binelui..., pentru orfici e inteligența lumii..... Proclus în al său imn al soarelui, realizează valorizarea sincretico-raționalistă a astrelor.... Ultimii veniți printre “aleși”, filozofii, au reușit astfel să desacralizeze una din cele mai puternice hierofanii cosmice”.

Mircea Eliade, Traité d'histoire des religions, Ed. Payot, Paris, 1974, 135-136

Exersarea atenției concentrate, discriminarea perceptivă în spațiul unei pagini, memoria, reprezentarea, imaginația, coordonarea fină a mâinii și privirii, răbdarea, autocontrolul, relaționarea cu persoane de diverse generații într-un cadru instituțional, sunt doar câteva din aspectele psihologice puse în joc și tensiune, cu ocazia educației elementare. Se pot evidenția astfel o serie de deficite și particularități psihice comportamentale. Între acestea e și deficiența intelectuală de diverse grade; sau autismul, aspecte care necesită programe educaționale speciale. O serie de manifestări anxioase, fobice, obsesive, tulburări de autocontrol și de conduită, se pot manifesta și ele în cadrul educativ. Dar cel mai important e faptul că tânărul face cunoștință cu o lume paralelă cu cea a datului situațional, perceptiv nemijlocit. De fapt, copilul a început această relație din vremea poveștilor primei copilării. Dar acum apare lumea cunoașterii, cea pe care o mediază știința, cu toate abstracțiile ei. În cursul îndelungatului proces instructiv educativ, pe lângă nenumăratele abilități, tânărul își însușește cunoașterea și reprezentarea despre lume a socio-culturii în care trăiește. Și a locului pe care îl ocupă în această lume grupul oamenilor din care face parte. Viața sa se va desfășura constant pe mai multe planuri, care multiplică contactul nemijlocit cu mediul din jur, atât prin percepțiile și reprezentările sale operaționale cât și prin invocarea cunoașterii. Iar ca adult, individul participă la reafirmarea acestei cunoașteri și la amplificarea ei. La reproducția lărgită a cunoașterii despre lume pe care o practică sociocultura vremii în care trăiește, prin intermediul complexului de generații ce se amestecă într-o colectivitate în care e inserat subiectul. Colectivitate ce funcționează, ce activează, în interiorul unui sistem organizat de practici, care se autoreproduc în permanență. Cei care ajung să delireze sau trăiesc o dezorganizare depersonalizantă, se desprind, se detașează de pe fundalul acestei lumi comunitare, dimensionată prin

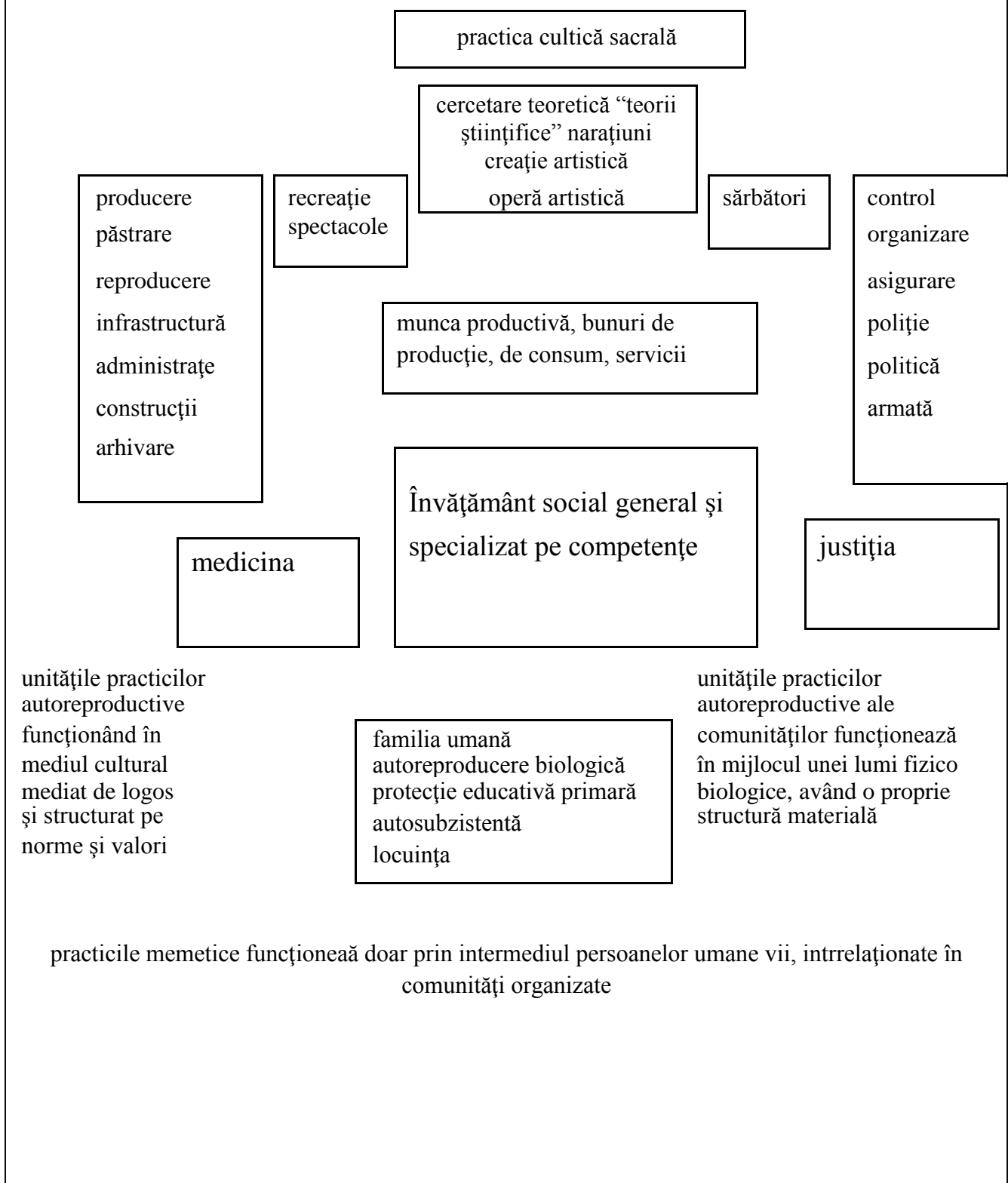
cunoașterea lumii în general. Cunoașterea ce se răspândește ca o lumină în interstițiul practicilor unei culturi; purtată cum e de logos, mediată de tehnologia logosului.

Tulburarea mentală nu poate fi discutată în afara unei lumi umane reale. Lume în care indivizii, persoanele conștiente centrate de corpul, sinele și persoana lor, se relaționează în cadrul vieții de zi cu zi, însușindu-și-o. Iar apoi, folosind axiomele simțului comun. Lume în care fiecare om se articulează cu o rețea socială, mai mult sau mai puțin apropiată de intimitatea sa. Și în interiorul căreia el se pregătește, prin educație, să participe la rolurile ce i le oferă sistemul instituțional al practicilor sociale. Lume a cărei coeziune e asigurată de atmosfera logosului, de norme, valori și orizontul transcendenței.

Tulburarea mentală se manifestă ca o anormalitate deficitară și disfuncțională, în interiorul acestei lumi.

Chenar 72**Instanța memetică**

Unități instituționale ale practicilor implicate în autoreproducerea memetică

Capitolul XII Note și Bibliografie

1.. Condiționarea psihozelor printr-o fragilizare a unor structuri funcționale ce s-a produs în cursul antropogenezei, e o ipoteză care în ultimii ani a resuscitat interesul pentru condiția specială a psihozelor endogene, insuficient explicabile prin noxe actuale și chiar developmentale. Ipoteza lui Crow – cea privitoare la creerul social în prezent referințe clasice:

170. Crow T.J., (1995), “A Darwinian approach to the origins of Psychosis”, *British J. of Psychiatry*, 167, 12-23

171. Crow T.J. (1995), “Psychotic continuum on Disease Entities? The Critical Impact of Nosology on the Problem of Aetiology”, in Marneros et al (eds), *Psychotic Continuum*, Springer, 151-164

172. Crow T.J. (2005), *The Continuum of psychoses and its genetic basis*, in Marneros et al (eds),

173. Burns J.K. (2007), *The Descent of Madnes. Evolutionary Origins of Psychosis and the Social Brain*, Routledge, London

174. Brüne M., Ribert H., Schiefenhövel W. (eds), *The social brain: evolution and pathology*, Ed. John Wiley & sons, Chiechester

175. Brother L. (1997), *Friday’s footprint: how society shapes the human mind*, Oxford University Press.

2. Problema memelor este de mare actualitate dar neelaborata. Hawkins care era biolog nu s-a aventurat în acest domeniu. Iar psihologii și psihopatologii evoluționiști au o viziune reduționistă .Tema memelor va face probabil parte din proiectele antropologilor experți în studierea culturii, sociologiei , istoriei, evoluției științei, filozofiei, psihologiei și de ce nu, psihopatologiei. Singurul lucru care s-ar putea aproxima la ora actuală este faptul că un astfel de proiect de studiu are de identificat structuri autoreproductive formate din unități bine definite și articulate, a căror circumscriere e suprapersonală. Persoanele individuale, centrate de sinele și psihismul lor conștient, participă activ și creator la menținerea, reproducerea și evolutivitatea acestor unități și structuri, într-o modalitate care se cere clarificată. Ele nu sunt însă baza sau punctul de plecare al memelor.

*

* *

Privind istoric și simplist, am putea trimite începutul memelor spre educația din familie, cea instituționalizată și morminte. Educația copilului uman e calchiată pe cea care se petrece cu puiii mamiferelor superioare, odată ce “evoluția a optat pentru o naștere tot mai prematură”; tendință ce a explodat la om. În ambianța familială se afirmă modelele comportamentale transmise genetic si amprentate de stimuli ambientali, care se impletesc strâns cu cele învățate prin imitare. Siguranța ce o oferă protecția familială și cunoașterea teritoriului marcat, diferențianză o zona ambientala proprie, în care se manifestă și reproducția; și, in raport cu aceasta, o zona ambientala exterioară. În mediul familial copilul învață mersul, vorbirea, exersează prehensiunea și configurează cogniția socială.

Educația publică ne mută însă în mediul cultural. Ea este se impune mai ales odată cu tehnologia scrisului, când universul teoretic capătă un cadru spațial aparte, prin suportul pe care se imprimă simbolurile. Dar și înainte de scris, educația publică articulează formarea bazala intrafamiliala a tinerilor cu istoria tribului: cu originea sa, cu lumea strămoșilor, cu miturile originii și cu instanța ființelor supranaturale.

În acest context, mormintele pot fi considerate un reper memetic de bază. În limba greacă – și nu numai – expresia de mormânt, monument și memorie, derivă din aceeași sursa semantica. Dar nu e vorba doar de memorie, ci de riturile de înmormântare și comemorare, ce se leagă de legende și zei. Zeii, instanța ființelor supranaturale și a strămoșilor, patronează de la început viața “muritorilor” și le garantează siguranța și reproducere. La fel ca și cuibul și teritoriul controlat din biologie. Pornind de la această educație publică ce reproduce cunoașterea comunității, invocand strămoșii, originile și zeii ce pot fi invocați prin ritualuri, universul memetic se poate desfășura în continuare prin afirmarea autoreproductivă a structurilor practico-teoretice.

Candidatul cel mai probabil pentru meme ar putea să fie unitățile “practicilor instituționale”, folosindu-se un sens lărgit pentru tradiționalul concept al practicii. Deci, pe lângă practicile sociale tradiționale care se referă la acțiunile oamenilor asupra semenilor, realizate după programe normative în cadru instituțional – învățământ, medicină, justiție, politică, administrație, război –, în acest sens lărgit ar intra și munca, până la un punct în sensul tentat de Marx. Prin muncă se produc bunuri de consum și mijloace de producție. Dar ideea de muncă, de activitate productivă, se poate extinde apoi tuturor practicilor. În acest sens s-ar putea vorbi de o autoreproducție lărgită a unei societăți, bazată pe funcționarea sa după modelul muncii. Apoi, s-ar include în acest sens lărgit, ceea ce Husserl indică – destul de vag – ca “practica teoretică”. Oricum, înțelegerea actuală a cercetării științifice care se realizează în cadru instituțional, a elaborării, testării și reorganizării teoriilor științifice, poate să intre în acest înțeles lărgit al practicilor. La acestea s-ar adăuga practica artistică, aspect ce nu e foarte dificil de asimilat acestui concept, dată fiind tradiția meșteșugărească a multor arte. Practica sacrală s-a realizat întotdeauna în cadru instituționalizat, reglată fiind de norme ritualice, așa încât poate fi și ea articulată sistemului. Alte domenii speculative de creație în zona teoreticului, cum ar fi aria matematicii, filozofiei și în general a speculației reflexive asupra fundamentelor, s-ar plasa în interstițiile acestui sistem. Iar logosul asertiv critic, ar constitui liantul ansamblului.

Astfel configurată, instanța memelor culturale mai are de elaborat o serie de probleme, cum ar fi și cea a relației tradiționale dintre aspectul teoretic și practic al existenței umane. Precum și problematica instanței învăluitoare, înțeleasă nu doar ca “lume obiectivă” în general; ci și ca repere transcendentalo transcendentale. În sfârșit, problema felului în care se articulează persoanele conștiente individuale în acest sistem.

Psihopatologia, ca experiență naturală ce se petrece cu psihismul individului uman, sugerează înțelegerea persoanei individuale ca inserată într-un sistem memetic autoreproductiv.

Provocarea memetică poate fi una dură pentru gândirea contemporană, ce s-ar putea vedea obligată să invoce din nou serviciile tradiționalei filozofii. Neodarwinienii ce invocă genele, abordează liniștiți selecția ființelor cu autoorganizare și autoreproducere din ce în ce mai complicate, refuzând să se întrebe privitor la ceea ce tulbura pe oamenii din vechime: există oare vre-un sens în această ierarhie ce se înalță de la lumea fizică la

viață și om? Faptul că de la macromoleculele ce se autoreproduc se trece succesiv la organisme unicelulare, apoi multicelulare, sexuate, dotate cu un sistem nervos central ce se complexifică progresiv până la începutul antropogenezei, apare pentru noedarwinieni ca pur și simplu ca făcând parte dintr-o logică neproblematizantă a evoluției, dinamizată de mecanismul selecției și de întâmplare. Această nonșalanță va dispărea însă cu certitudine atunci când se va aborda sistematic autoorganizarea și autoreproducția lărgită a umanității culturale, bazată pe meme și ducând la ceea ce constată cu toții a fi ”mersul istoriei”. Chiar dacă Darwin s-a împărtășit împreună cu Marx din aceeași paradigmă a evoluționismului optimist a sec.XIX girată de Hegel, de la impasul Spiritului Absolut a acestuia din urmă, o serie de grave probleme au rămas în suspensie.

Un filozof german din sec XX, Riedl, deplângea faptul că după abordarea teleologiei în cea de a treia Critică, Kant nu a elaborat și o a patra, Critica Devenirii Istorice. Problema membrilor s-ar putea vedea plasată de la început într-o complicată rețea problematică, pe care o astfel de Critică ar fi cuprins -o eventual. Persoanele conștiente participă la viața socială prin intermediul diverselor instituții ce vertebreează o socio cultură dată; structuri instituționale ce persistă și se autoreproduc lărgit. Normativitatea valorică ce garantează funcționarea acestui univers instituțional, susține și schemele comportamentale ale cutumelor, formelor de relaționare interpersonală și de comportament individual, ce se manifestă în această atmosferă culturală. Acest schematism formal al culturii, se articulează cu modelele psiho-modulare ce vin din moștenirea biologică. Sau care s-au organizat în cursul antropogenezei și istoriei, fiind transmise genetic și exprimate fenotipic în creierul individului. Ca modele de comportament și ca disponibilități. Joncțiunea dintre moștenirea modular cerebrală și cea schematică formală, pe care o vehiculează educatorii ce transmit individului modele culturale, conduce probabil la structura fenomenală a psihismului uman conștient, centrat de sine.”Structură fenomenală” ce se cere etichetată astfel, deoarece ea se desfășoară sau există de fapt doar în cadrul fenomenalității existenței unor socio culture umane efective. Și desigur, în articulația intersubiectivă dintre persoanele conștiente ale respectivelor socio culturi. Fiind în același timp caracterizată prin ceea ce tradițional s-a numit “libertate”. Și articulându-se tot timpul cu fațeta teoretică a umanului, învăluită de un cerc transcendentalo transcendent.

Prin intermediul instanței practico teoretice a culturii – deci animând memele și încadrându-se în funcționalitatea lor - omul participă la devenirea istorică. Dar această participare nu înseamnă nici că el crează lumea și nici că el e autorul devenirii. Revenind la comentariul lui Riedl, dacă Kant și-ar fi bătut capul cu o “Critică a Devenirii Istorice”, probabil că în zilele noastre ne-am fi străduit să articulăm cu aceasta Critica tot ce știm sau ne putem închipui despre devenire, nu doar în domeniul Biosului și a Antroposului ci și a Fisisului. De la Bing Bang până la toate modelele de evoluție ciclică sau articulate prin ”viermi” a cosmosurilor paralele. Iar de vreme ce s-a ajuns deja la trei domenii în care devenirea funcționează, neliniștea omenească s-ar avânta probabil înspre dezlănțuirea infinității lumiilor posibile, urmărind ideile lui Leibnitz și Origene.

Până se va ajunge însă la scenariul de mai sus, psihopatologia poate doar să privească cu modestie la această problematică a membrilor ce se anunță la orizont. Și care deschide pentru ea orizontul de cercetare a articulației dintre dimensiunea modulară și cea formală în structura psihismului uman individual, normal și anormal.

se